

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra Andy'ego Christiana Körbera

Polskie i niemieckie przekazy medialne dotyczące postępowania związków religijnych wobec pandemii COVID-19. Charakterystyka, uwarunkowania, konsekwencje społeczne

**przygotowanej pod kierunkiem naukowym
dr hab. Marka Czyżewskiego, prof. UŁ**

W przedłożonej do recenzji rozprawie doktorskiej *Polskie i niemieckie przekazy medialne dotyczące postępowania związków religijnych wobec pandemii COVID-19. Charakterystyka, uwarunkowania, konsekwencje społeczne* przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Marka Czyżewskiego, prof. UŁ, pan magister Andy Christian Körber stawia sobie za cel udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób możemy czytać i analizować dyskurs medialny związany z religią i religijnością i w jaki sposób na jego wydzźwięk wpłynęła pandemia COVID-19. Próbę tę, podjętą przez autora dysertacji uznać należy za udaną. Swoje rozważania osnuwa doktorant wokół tytułowej kategorii związków religijnych, osadzając pracę na koncepcjach związanych z religią, religijnością, a także wiążącymi się z nimi pojęciami duchowości, sekularyzacji i desekularyzacji, teoriami rynkowymi, a także prywatyzacją religii. Magister Körber rekonstruuje schematy interpretacyjne związane z szeroko pojętą religijnością i jej kontekstami.

Zasadnicza część pracy zawiera 363 strony, a uzupełnia ją bibliografia, spis rysunków, wykresów oraz tabel. Struktura pracy jest przejrzysta, logiczna, a sekwencja rozdziałów wynikająca z konwencji tematycznej obranej przez autora dysertacji. Autor swobodnie porusza się po teoriach i koncepcjach właściwych dla socjologii religii, ale także

medioznawstwa i nauk o komunikacji społecznej i mediach, co sprawia, że praca ma w wielu wymiarach charakter interdyscyplinarny. Doktorant wykazał się umiejętnością zaproponowania oryginalnego problemu badawczego i twórczą propozycją jego rozwiązania. Wykazał się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, a także metodologii badań, ze szczególnym uwzględnieniem badań jakościowych i analizy ramowania, częściej wykorzystywaną w obszarze nauk o komunikacji społecznej i mediach, niż w klasycznej socjologii, co moim zdaniem odbywa się w tym przypadku z korzyścią dla tej drugiej, wzbogacając metodologię badań.

Od strony formalnej praca jest staranna, przejrzysta, a prowadzone przez doktoranta rozważania wzbogacają liczne rysunki i tabele systematyzujące i wizualizujące rekonstruowane schematy interpretacyjne. Z pewnością docenić należy pracę, którą wykonał mgr Andy Christian Körber, powołując się na wiele niemieckojęzycznych tekstów i dokonując ich autorskiego tłumaczenia. Dobrane przez doktoranta teorie i koncepcje ogniskujące się wokół obszaru socjologii religii są adekwatne i trafne, choć oczywiście jak zawsze można by sugerować dobór nieco innej ramy teoretycznej. Ta zaproponowana przez Autora wydaje się słuszna i uzasadniona.

Dysertację otwiera rozdział *Założenia teoretyczne* stanowiący teoretyczną ramę dla prowadzonych rozważań, osadzający dysertację w podstawowych kategoriach analitycznych kluczowych dla pracy. I tak, mamy do czynienia z szerokim omówieniem religii i religijności, duchowości, sekularyzacji i desekularyzacji, a także postsekularności. W rozdziale tym Autor pokazuje tendencje w przemianach religijności związane z procesem globalizacji, nowej duchowości, ale także popkultury, traktując religię jako sposób obrony kultury przed tym, co obce. Autorowi udaje się w tej części pracy wychwycić ważny fakt. Zwraca on bowiem uwagę, iż wielu socjologów zajmujących się socjologią religii zwykle świadomie lub nie, promuje określoną perspektywę pro- lub antyreligijną zajmując się szeroko pojętą religijnością. Z drugiej strony Körber słusznie zauważa, że polscy socjolodzy religii nie zawsze optują za teorią sekularyzacji, pomimo tego, iż znajduje ona liczne potwierdzenia w badaniach empirycznych. Szeroki przegląd teorii i koncepcji, wskazywanie na to, co je łączy, ale także i dzieli, a także krytyczna refleksja nad teoretycznymi odwołaniami wskazuje na dojrzałość doktoranta i jego kompetencje analityczne.

Drugi rozdział dysertacji *Założenia teoretyczne – związek religii i komunikacji społecznej* jak sama nazwa wskazuje stanowi przegląd teoretycznych koncepcji dotyczących nowych i nowych nowych mediów, a także ich związków z religią. Z pewnością należy zastanowić się, czy w dobie levinasowskich nowych nowych mediów aktualna jest jeszcze definicja mediów Ulricha Saxera z 1999 roku na którą powołuje się Autor, gdzie jeszcze nie mieliśmy do czynienia z dokonującą się rewolucją w tym obszarze pod wpływem nowych mediów, a zmieniła tu ona niemal wszystko. Nadawcy medialni stracili monopol na dostarczanie przekazu, pasywną rolę odbiorców zastąpili prosumenci aktywnie przygotowujący i nadający treści medialne, często opozycyjne wobec medialnego mainstreamu. Choć doktorant wspomina w rozdziale II o bańkach informacyjnych, czy procesach algorytmizacji, spirali milczenia, nie sposób pominąć nowego fenomenu jakim jest nie tyle znany nam gatekeeping, co gatekeeping technologiczny. Wbrew pierwotnym oczekiwaniom i założeniom związanym z wolnościową, egalitarną i libertariańską naturą internetu, funkcja gatekeepera nie zanika, ale podlega pewnej ewolucji. Rolę tradycyjnych gatekeeperów medialnych, zastępuje po pierwsze gatekeeping publiczności, ale także mamy do czynienia z nową odsłoną gatekeepingu - gatekeepingiem technologicznym. Warto by doktorat sięgnął do prac Pameli Shoemaker i Timothyego Vosa, którzy przekonują, iż wraz z upowszechnieniem się internetu w nowoczesnym społeczeństwie informacyjnym rola strażników będzie się zmniejszać. Internet ich zdaniem eliminuje pojęcie „bramy” (gate), co osłabia konstatację, że dziennikarze (lub ktokolwiek inny) mogą lub powinni ograniczać przepływ informacji. Proponują oni, by w środowisku zdominowanym przez nowe media mówić o gatekeepingu publiczności, który rozumieć należy jako kluczową rolę użytkowników w procesie redystrybucji, ale także produkcji treści medialnych. Koncepcja ta jest powiązana z inną ciekawą ideą mediów rozprzestrzenialnych (spreadable media) Henry’ego Jenkinsa, których to odbiorcy, a nie nadawcy pełnią kluczową rolę, gdyż to oni decydują, jakie treści są ważne, a w związku z tym warte redystrybucji, dzięki czemu przyczyniają się do ich propagacji. Współcześnie, wybory medialnych decydentów w niewielkim stopniu determinują to, jakie informacje znajdują się w sferze publicznej. Doktorant słusznie wskazuje na możliwości i nowe potencjalności, jakie otworzyły odbiorcom nowe media, zdaje się jednak nie zauważać faktu tzw. mediów bez widowni, o

których pisze Eric Kluitenberg. Chodzi o to, że od samej potencjalności bycia nadawcą ważniejsze jest znalezienie i dotarcie odbiorców, inaczej będziemy mieć do czynienia właśnie z mediami bez widowni, a więc takimi, które nie mają odbiorców, stając się mediami zerowymi, w których przekazy giną w kakofonii treści walczących o naszą uwagę. Stąd, tezę, którą stawia Autor na s. 77 cyt.: „Platformy mediów społecznościowych zgodnie z tym paradygmatem uważane są za wzbogacenie” należy uznać za słuszną, z zastrzeżeniem jednak, o którym mowa powyżej. Podobnie rzecz się ma z omawianą przez doktoranta hipotezą spirali milczenia Elisabeth Noelle-Neumann. Rację należy przyznać doktorantowi, że „Można raczej wnioskować, że takie osoby wyrażają swoją opinię w gronie osób ją popierających, np. na specjalnych forach lub grupach mediach społecznościowych” (s. 79). Nie można jednak w tym przypadku pomijać innych mechanizmów psychologicznych związanych ze spiralą milczenia. Należą do nich chociażby poczucie anonimowości i wiążące się z nim rozhamowanie, a także deindywidualizacja online. Rozhamowanie typowe dla wielu zachowań online objawia się brakiem samokontroli, niestosowaniem się do norm społecznych i konwencji, słabym szacowaniem ryzyka, a także słabą kontrolą impulsów, co wiąże się z wszechobecnym hejtem online. Z kolei deindywidualizacja online może prowadzić do rozluźnienia naturalnych zahamowań i zwiększenia się zachowań impulsywnych lub antyspołecznych, co wiąże się często z iluzorycznym przekonaniem o bezkarności i niemożności namierzenia sprawcy takich komunikatów.

Rozdział III *Metodologia badań* prezentuje główne założenia metody badawczej. Autor pracy bardzo skrupulatnie omawia analizę ramowania, ukazując niejednoznaczności, spory definicyjne pomiędzy badaczami. Jak sam wskazuje jego celem było „porównanie poszczególnych ram pod względem obecności lub nieobecności określonego sposobu prezentacji informacji zawartych w tekście medialnym lub jego fragmencie” (s. 113). Doktorant wykazał się w tej części pracy refleksją krytyczną, odsłaniając rozmycie pojęć, brak ostrości w definiowaniu kategorii na które się powołują badacze i rozdźwięk pomiędzy tym, co teoretyczne a empirycznie weryfikowalne. Doceniam tę część pracy, jednakże odnoszę wrażenie, że i samemu Autorowi nie udało się uniknąć tego, co stanowiło przedmiot jego krytyki. Mnogość pojęć i kategorii analitycznych, które wprowadza doktorant sprawia momentami wrażenie, że mamy do czynienia z błędem *ignotum per*

ignotum. Jeśli nie do końca radzi sobie w objaśnianiu czegoś, wprowadza nową kategorię pojęciową, mnożąc byty ponad potrzebę. Na s. 117 pojawia się interesująca wizualizacja nurów badań nad ramowaniem (rys. 4). W legendzie do tabeli nie wyjaśniono jednak, co oznacza białe pole (reprezentowane jako 1, 3 i 9).

Rozdział IV zatytułowany *Prezentacja rezultatów i wniosków z badań* stanowi autorskie, interesujące omówienie tytułowego zagadnienia przy wykorzystaniu analizy ramowania. Sam sposób analizy i interpretacji, który proponuje Pan Andy Christian Körber jest interesujący poznawczo i twórczy, wymaga jednak dbałości o jego czytelną wizualizację. Z problematyczną sytuacją mamy do czynienia na stronie 272 i 273 dysertacji (Tab. 2 i Tab. 3), gdzie jak podejrzewam pojawił się zwykły błąd przy wydruku, który sprawił, że tabela jest czarnym polem, a poza główką i boczkiem i nie sposób odczytać z niej jakichkolwiek danych, podobnie rzecz się ma z Tab. 3, Tab. 4 (s. 274), Tab. 275 (s. 275). Analizy przeprowadzone przez mgra Körbera dostarczają wartościowego materiału, warto więc zadbać o czytelność tych danych.

Ostatni rozdział dysertacji *Rola pandemii COVID-19 w przemianie religijności i praktyk religijnych* to rekapitulacja wcześniej prowadzonych rozważań, tym razem z uwzględnieniem pandemii COVID-19 i ukazania tego, w jaki sposób czas izolacji, ale i niejednokrotnie wewnętrznej emigracji wpłynął na praktyki religijne i samą religijność. Na uwagę zasługuje tutaj rozprawienie się takimi kategoriami problematycznymi dla wielu badaczy takimi jak „niewierzący praktykujący”, czy „wierzący niepraktykujący”, a takich wartościowych egzemplifikacji znajdziemy w tym rozdziale znacznie więcej.

Prezentowane wątpliwości, refleksje polemiczne, krytyczne, czy też nieco słabsze strony pracy nie umniejszają wartości tej interesującej poznawczo dysertacji, stanowiąc raczej wskazanie dla Autora do dalszych prac nad nią, a być może po uzupełnieniach, ma ona szansę by ukazać się drukiem. Doktorant powinien wykazywać się także umiejętnością syntetyzowania zebranego i analizowanego materiału, nawet wtedy, a może szczególnie wtedy, gdy temat jest mu szczególnie bliski. W wielu miejscach odnoszę wrażenie, że mgr Andy Christian Körber chciał przywołać wszystkie mu znane teorie i koncepcje z obszaru socjologii religii, co niekoniecznie przyczynia się do wzbogacenia prowadzenia rozważań, a momentami encyklopedycznego referowania określonych zagadnień. Czasem mniej, znaczy

więcej, co sugerowałabym Autorowi, tak, by prowadzony wywód był bardziej klarowny, pozbawionych pustych przebiegów myślowych, czy mnożenia bytów ponad potrzebę wbrew brzytwie Ockhama. Domyślam się, że doktorantowi zależało na wykazaniu się rozległą znajomością teorii, czym niewątpliwie się wykazał, ale mnogość odwołań czasami przytłacza, niekoniecznie przemawiając na klarowność wywodu.

Praca Andy'ego Christiana Körbera *Polskie i niemieckie przekazy medialne dotyczące postępowania związków religijnych wobec pandemii COVID-19. Charakterystyka, uwarunkowania* dostarcza wartościowej poznawczo wiedzy z zakresu socjologii religii. Autor dysertacji wykazał się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, jest krytyczny, refleksyjny, dobrze radzi sobie w obszarze metodologii badań, wykazując się umiejętnością przygotowania i realizacji badań własnych, jak i ich analizy, proponując własne modele, wprowadzając własne typologie.

Dysertację doktorską *Polskie i niemieckie przekazy medialne dotyczące postępowania związków religijnych wobec pandemii COVID-19. Charakterystyka, uwarunkowania, konsekwencje społeczne* autorstwa pana magistra Andy'ego Christiana Körbera oceniam pozytywnie. Przedłożona do oceny dysertacja to praca dojrzała, przemyślana, krytyczna, odsłaniająca bardzo dobrą orientację doktoranta w literaturze przedmiotu, opanowanie warsztatu badawczego i aparatury pojęciowej właściwej dla nauk socjologicznych. Autor pracy zaproponował oryginalny problem badawczy i interesująco poznawczo go omówił. Praca spełnia wymogi określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. Z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.). Tym samym wnioskuję o dopuszczenie pana magistra Andy'ego Christiana Körbera do publicznej obrony rozprawy doktorskiej i dalszych etapów postępowania w procedurze doktorskiej.

dr hab. Magdalena Szpunar, prof. UŚ

